

інструкції зобов'язували царського представника стежити за тим, щоб в Україні «не було зради» і давали йому право втручатися в міжнар., майнові, управлінські справи козац. війська. У таємній інструкції йому доручалося стежити за гетьманом і старшиною, довідуватися про розмір зібраних податків, прислуховуватися до розмов старшини й козаків. Не задовольнив Петро I і прохання І. Скоропадського щодо звільнення укр. нас. від постойв царського війська (ст. 7). Звернення гетьмана щодо тимчасового звільнення від походів козаків у зв'язку з відбудовою малорос. краю цар задовольнив (ст. 8). Посилаючись на можливість повернення «зрадників-січовиків» на Січ Петро I заборонив запорожцям полювати, рибалити, торгувати сіллю тощо (ст. 9). На звернення гетьмана до царя з метою захисту честі та гідності козаків було отримано погодження на заборону називати козаків зрадниками (ст. 10). Не сприйняв Петро I прохання І. Скоропадського щодо обтяжливих потреб моск. війська та приписав, щоб компанійські й сердюцькі полки поставали на утримання у місцях, не зруйнованих війною, з виплатою їм жалування у повному розмірі. Також питання про податки й збори цар залишив відкритим до отримання з Гетьманщини дод. відомостей (ст. 11). На прохання гетьмана щодо відбудови руйнувань у Чернігові цар відповів йому згодою тільки на відведення землі під буд-во в ін. зручних місцях (ст. 12). З метою ефективної адм. діяльності гетьмана і Ген. військ. ради у статтях містилося положення щодо подальшого надсилання указів і розпоряджень

від Петра I Малорос. приказу або від міністрів, яким ці справи підпорядковані, виключно на ім'я І. Скоропадського (ст. 13). Щодо прохання про визначення регулювання питання про подорожні грамоти на підводи цар дав роз'яснення порядку видачі грамот (ст. 14). Обіцянка рос. царя трохи згодом підписати справжні «статті» (договірні умови) так і не була виконана. Спроби І. Скоропадського щодо відновлення деяких прав Гетьманщини у вигляді прохань надсилалися царю майже до кінця його життя. Тому ототожнювати поняття «Р. с.» (14 пунктів) і «Статті І. Скоропадського» є помилкою.

Лит.: Грабовський С. Нариси з історії укр. державотворення / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. К., 1995; Мироненко О. Вітчизняний конституціоналізм від І. Мазепи до К. Розумовського (1687–1764) / О. Мироненко // Вісник Академії правових наук України, 2000, № 1; Тисяча років української суспільно-політичної думки. К., 2001, т. 4, кн. 1: Перша третина XVIII ст.; Українське козацтво: мала енциклопедія / відп. ред. С. Р. Лях. К., 2006; Правова система України: історія, стан та перспективи. Х., 2008, т. 1: Методологічні та історико-тематичні проблеми формування і розвитку правової системи України.

Н. С. Стеценко.

РИЗЬКИЙ МІРНИЙ ДОГОВІР 1921 – угода між РРФСР і УСРР, з одного боку, і Польщею – з другого, про припинення польсь.-рад. війни 1920 та нормалізацію відносин. Підписаний 18 берез. 1921 у м. Ризі (Латвія). Договір містить преамбулу, 26 статей і 10 дод., які уточнювали окр. статті договору.

Прийняття Р. м. д. 1921 передували попередні мирні переговори між воюючими сторонами, які розпочалися у сер. серп. 1920 у Мінську, а на поч. верес. були перенесені до Риги, де тривали з перервами аж до весни 1921. Дип. представники УСРР (Д. Мануїльський) і Галицької Соц. Рад. Республіки (М. Баран, Н. Хомин) під тиском моск. Раднаркому увійшли до спільної рос.-укр. делегації, яку очолив А. Йоффе. 26 верес. до Риги прибула делегація ЗУНР на чолі з К. Левицьким. Однак польс. і рад. сторони виступили проти її офіц. участі в переговорах, хоча представники УСРР і Галицької Соц. Рад. Республіки на цьому наполягали, і навіть намагались встановити особисті контакти зі співвітчизниками. За цих умов делегація ЗУНР зробила декілька заяв-протестів до президії конференції та іноз. журналістів, у яких різко засудила польс. окупацію Галичини і відстоювала право укр. нас. та краю на самовизначення. На першому етапі переговорів ці домагання підтримували дипломати Раднаркому України, однак вимоги екзильного уряду ЗУНР не були враховані при підписанні осн. док-тів.

У Ризі 18 берез. 1921 був укладений остаточний мирний договір, який підписали з рад. боку А. Йоффе, Я. Ганецький, Є. Квірінг, Ю. Коцюбинський, Л. Оболенський, з польс. – Я. Домбський, С. Каузик, Е. Лехович, Г. Страсбургер, Л. Василевський. У квіт. 1921 Договір ратифікували президія ВЦВК, ВУЦВК і польс. сейм. Після обміну ратифікаційними грамотами, що відбувся у Мінську 30 квіт. 1921, Договір набув чинності. З укладенням Р. м. д. 1921 за-

вершилася доба УНР, боротьба за яку тривала 4 роки.

Польща визнала УСРР.

Договір визначив кордон між УСРР і Польщею. Значна частина його проходила по р. Збруч. До Польщі відійшло понад 180 тис. км² укр. та білорус. земель з нас. бл. 4 млн осіб і майже вся Зах. Україна (Холмщина, Підляшшя, Зах. Волинь та Зах. Полісся) з нас. понад 10 млн осіб (64% – українці). Правобереж. Україна була поділена. Доля Галичини не була вирішена.

У першій статті договору сторони оголошували про припинення війни між Польщею і рад. республіками. Анулювався Варшавський договір 1920 між Польщею та УНР. Договірні сторони гарантували повну взаємну повагу держ. суверенітету; невтручання у внутр. справи одна одної; закріплювалось вільне обрання громадянства. Також сторони зобов'язувались не створювати і не підтримувати орг-цій, які мають за мету збройну боротьбу з другою довіреною стороною, у чому передбачалась заборона перебування на тер. Польщі антибільшов. орг-ціям. Таким чином, Директорія, уряд УНР і всі їх орг-ції втратили право легального існування в Польщі. Кожна зі сторін надавала гр-нам ін. сторони повну амністію за політ. злочини.

Договір передбачав, що не пізніше 6-ти тижнів після його ратифікації сторони почнуть переговори про торг. договір, а також про підписання консульської, поштово-телеграфної, залізничної та ін. конвенцій, що регулювали б екон. й культ. зв'язки між обома д-вами. Між сторонами мали бути налагоджені

нормальні дип. відносини. Але насправді польс. уряд деякий час під різними приводами ухилявся від обміну дип. представниками. Лише через півроку після підписання мирного договору, у серп. 1921 уповноважений представник РРФСР Л. Карахан виїхав до Варшави. Обмін представниками між Польщею та Україною відбувся ще пізніше – у жовт. 1921.

Під час укладення мирного договору з Польщею рад. уряд домігся включення в договір статті, яка зобов'язувала польс. уряд гарантувати права нац. меншин – рос., укр. і білорус. народів і забезпечити їм вільний розвиток культури, мови і віросповідання. Однак польс. уряд систематично не виконував умов договору щодо забезпечення зазначених прав укр. нас. Рад. сторона зобов'язувалася повернути Польщі різні воен. трофеї, культ. та мистецькі цінності, б-ки й архіви, книжкові та археол. зібрання, вивезені Росією з Польщі від 1 січ. 1772, а також звільнити Польщу від відповідальності за борговими та всіма ін. зобов'язаннями царського уряду, сплатити протягом року 30 млн золотих карбованців як борг за «активну участь Польс. Республіки у госп. житті колиш. Рос. імперії» тощо. Польщі повертався рухомий склад залізниць (натурою чи в еквіваленті) на заг. суму понад 13 млн золотих карбованців.

Р. м. д. було анульовано рад. урядом 17 верес. 1939 у зв'язку з розпадом бурж. Польс. д-ви. Зах. Україна і Зах. Білорусія згідно з волею їх нас. ввійшли до складу СРСР і возз'єдналися з Рад. Україною і Рад. Білорусією.

Лит.: Радянська енциклопедія історії України, т. 3: Летичів – Розкопки. К., 1971;

Макарчук В. С. Ризький мир 1921 р.: міжнародно-правові аспекти // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України, 2004, вип. 3; Кульчицький В. Юридичне оформлення входження Західної України до складу Польщі // Вісник Львівського університету. Серія юридична, 2006, вип. 42; Кондратюк С. В. Юридичне оформлення інкорпорації Східної Галичини до Польщі // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2007, вип. 2; Світова історія: ХХ століття: енциклопедичний словник; за ред.: І. Підкова, Р. Шуст. Л., 2008.

Н. С. Стеценко.

РІЧ ПОСПОЛІТА (Rzeczpospolita) – Польс. д-ва. У держ.-політ. історії Польщі, на думку польс. науковців, існувало (й існує до сьогодні) послідовно кілька Р. П., тобто республік.

1) Перша Р. П. називається ще «шляхетською». Охоплює час із 2-ї пол. 15 ст. по 1795. Цей час поділяється на 3 періоди: а) шляхетської демократії (1454–1652); б) магнатської олігархії (1652–1764); в) формування зародків конст. монархії (1764–95).

Шляхетська Р. П. (республіка) у Польщі була різновидом станової монархії, оскільки поруч з виб. монархом у здійсненні держ. влади брало активну участь дворянство, власне, шляхта. Вона домінувала над ін. станами: обирала короля, мала вирішальне слово у парламенті – Вальному сеймі, численні права і привілеї, монополізувала, за незначними винятками, права заміщення держ. і самоврядних посад, вищ. духовних посад. Отож, бачимо у Польщі своєрідність форми правлін-

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

В27

Редакційна колегія 1-го тому:

**В. Д. Гончаренко (голова редколегії),
О. В. Зайчук, В. М. Єрмолаєв, В. В. Лемак,
В. О. Рум'янцев, І. Б. Усенко, О. Н. Ярмиш**

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Х. : Право, 2016.

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 1 : Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 848 с. : іл.

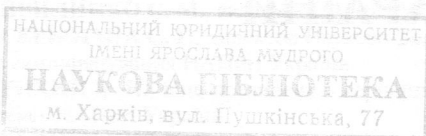
ISBN 978-966-937-049-5

Видання є систематизованим зводом знань про суспільний, державний лад, джерела й основні інститути права, які характеризують багатовікову історію українського державотворення.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться історією держави і права України.

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

© Національна академія правових наук України, 2016

© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2016

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-049-5 (т. 1)

ISBN 978-966-937-048-8